

Brüssel, 20.5.2015
COM(2015) 219 final

KOMISJONI ARUANNE NÕUKOGULE JA EUROOPA PARLAMENDILE

Looduse seisund Euroopa Liidus

Elupaikade direktiivi artikli 17 ja linnudirektiivi artikli 12 kohane aruanne nimetatud direktiividega hõlmatud elupaigatüüpide ja liikide kaitsestaatus ja suundumuste kohta ajavahemikul 2007-2012

1. SISSEJUHATUS

1.1. TAUST

Eurooplased elavad ühes maailma kõige tihedamalt asustatud piirkonnas, kus maakasutusel on pikk ajalugu. See on väga tugevasti mõjutanud loodust ja tulemuseks andnud mitmekesised kultuurmaastikud, mis on koduks rikkalikule loomastikule ja taimestikule. Kuid eriti 20. sajandi arengusuunad on tekitanud loodusele ulatuslikku kahju. Alates 1900. aastast 1980ndate keskpaigani oli Euroopas maakasutuse muutumise, taristu arendamise, saaste ja linnade laienemise tõttu kadunud juba kaks kolmandikku märgaladest¹ ja peaaegu kolmveerand liivaluidetest ja nõmmedest.

See looduskapitali kadu on suur probleem. Me vajame loodust, et meil oleks toitu, energiat, toorainet, õhku ja vett, ilma milleta ei oleks elu võimalik. Lisaks on loodus keskne majanduse hoob, mis toetab meie majandust viisil, millest alles hakkame täielikult aru saama, ning pakub hüvesid, mis on töökohtade ja majanduskasvu säilitamiseks ja loomiseks ülitähtsad. Loodus annab ka inspiratsiooni, teadmisi ja vabaaja veetmise võimalusi ning on meie kultuuripärandi lahutamatu osa.

Linnudirektiiv² ja loodusdirektiiv³ on peamised õigusvahendid, millega tagatakse ELis looduse kaitse ja säästev kasutus, eelkõige tänu Natura 2000 võrgustikule, kuhu kuuluvad suure elurikkusega alad. Need direktiivid on kesksel kohal ELi bioloogilise mitmekesisuse strateegias, mille eesmärk on saavutada ELi üldsiht „peatada 2020. aastaks ELis bioloogilise mitmekesisuse vähenemine ja ökosüsteemi teenuste kahjustumine ning need võimaluste piires taastada”. Ühtlasi on need direktiivid peamised vahendid, mis aitavad ELil täita Nagoyas 2010. aasta oktoobris sõlmitud bioloogilise mitmekesisuse konventsioonist tulenevaid üleilmseid kohustusi.

1.2. KÄESOLEVA ARUANDE KOOSTAMISE PÕHJUSED

Direktiivide tulemuslikuks rakendamiseks on vaja häid teadmisi nende direktiividega kaitstud elupaikade ja liikide kaitsestaatus ja arengusuundade kohta. Käesoleva aruandega täidetakse komisjoni õiguslik kohustus hinnata liikmesriikide seire ja aruannete põhjal korrapäraselt kõnealuste direktiivide rakendamisel tehtud edusamme.

Aruandes on kirjeldatud 2007.–2012. aasta aruandeperioodi põhitulemusi ning selle koostamisel on liikmesriigid ja Euroopa Liidu institutsioonid teinud suuremat koostööd kui kunagi varem. Aruanne põhineb ainulaadsel ELi looduse andmebaasil,⁴ mis sisaldab rohkem kui 17 000 andmekogumit ja hinnangut üksikute liikide ja elupaikade kohta. Andmebaasis on teave umbes 450 metslinnuliigi, 231 elupaigatüübi ja üle 1200 muu ühenduse tähtsusega liigi kaitsestaatus kohta. Kuigi need liigid ja elupaigad moodustavad vaid osa ELi kogu elurikkusest, on see osa oluline, et saada ülevaade eri liikmesriikides elurikkust ähvardavatest ohtudest ja surveteguritest.

¹ Komisjoni teatis nõukogule ja Euroopa Parlamendile „Märgalade mõistlik kasutus ja kaitse”, KOM(1995) 189 (lõplik), 29.5.1995.

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ, 30. november 2009, loodusliku linnustiku kaitse kohta.

³ Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ, 21. mai 1992, looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta.

⁴ Andmed saab alla laadida Euroopa Keskkonnaameti bioloogilist mitmekesisust käsitlevast andmekeskusest (<http://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/dc>).

Tänu paremini ühtlustatud aruandlusele on esimest korda võimalik esitada ja hinnata mõlema direktiivi rakendamise tulemusi koos ning vaadelda lähemalt Natura 2000 võrgustiku mõju looduse seisundile ja arengusuundadele. See aruanne on lühikokkuvõtte põhjalikust ja üksikasjalikust teabest ning põhineb ulatuslikel analüüsidel, mille on teinud Euroopa Keskkonnaamet (EEA),⁵ kes on esitanud ka täiendavad metodoloogilised üksikasjad.

Hindamise tulemused annavad väga vajalikke teadmisi, mille toel võtta lisameetmeid linnudirektiivi ja loodusedirektiivi eesmärkide täitmiseks ning suurendada võimalikult palju nende mõju ELi bioloogilise mitmekesisuse 2020. aasta strateegia eesmärkide täitmisel.

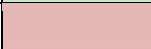
Teatavate elupaikade ja liikide kaitsestaatus muutumise kohta on tähtis märkida, et enamik neist olid juba direktiivides loetlemise ajal kriitilises seisus, mis tähendas, et nende taastumise tagamine nõuab palju aega ja tööd. Piirav asjaolu on ka see, et elupaikade direktiivi alusel hõlmab aegrida vaid kahte aruandeperioodi.

2. KUIDAS STAATUST HINNATAKSE?

2.1. Elupaikade ja liikide kaitsestaatus hindamine (elupaikade direktiiv)

Elupaikade direktiivi kohased meetmed on kavandatud „ühenduse tähtsusega looduslike elupaikade ning looduslike looma- ja taimeliikide soodsa kaitsestaatus säilitamiseks või taastamiseks”. Direktiivis on kaitsestaatus mõiste määratlemisel arvestatud mitut parameetrit: levila, populatsioon, elupaiga ala, liigile sobiv elupaik, elupaikade struktuur ja funktsioonid ning tulevikuväljavaated. Nende parameetrite alusel kogutakse andmeid. Iga elupaiga ja liigi puhul hinnatakse iga nimetatud parameetrit kokkulepitud hindamismaatriksi põhjal kas soodsaks,⁶ puudulikuks⁷ või halvaks⁸ (või teadmata olevaks), mille tulemusel hinnatakse üldine kaitsestaatus nelja klassi. Ebasoodsa kaitsestaatusel elupaikade ja liikide puhul on kindlaks tehtud neli kaitsestaatus suundumust (tabel 1).

Kaitsestaatus klass	Värv
Soodne	
Ebasoodne – puudulik	
Ebasoodne – halb	
Teadmata	

Kaitsestaatus suundumus (ajavahemikul 2007–2012)	Värv
Paranev	
Stabiilne	
Halvenev	
Teadmata	

Tabel 1. Elupaikade ja liikide kaitsestaatus klasside ja suundumuste värvikoodid

Et liikmesriikide tulemusi oleks võimalik paremini võrrelda, on Euroopa jaotatud üheksaks biogeograafiliseks maismaa- ja viieks merepiirkonnaks, millel on sarnased ökoloogilised tingimused (kaart 1). Liikmesriigid, kelle territooriumil on mitu biogeograafilist piirkonda,

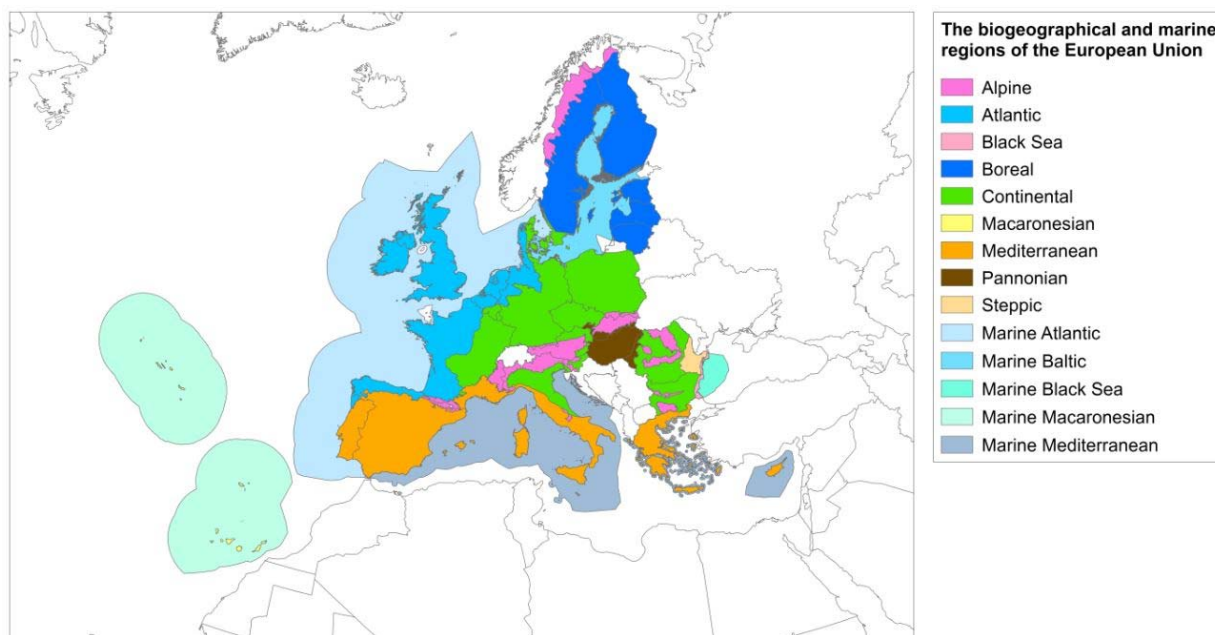
⁵ EEA aruanne nr 2/2015 — State of nature in the EU: Results from reporting under the nature directives 2007–2012.

⁶ Elupaigatüübi või liigi seisund on hea (nii kvaliteedi kui ka kvantiteedi poolest) ja sama olukorra jätkumiseks on head väljavaated.

⁷ Elupaigatüübi või liigi soodsa kaitsestaatus taastamiseks on vaja muuta majandamist, kuid hävimisohtu lähitulevikus ei ole.

⁸ Elupaigatüübi või liigi kaitsestaatus ei ole kaugeltki hea või on lausa tõsine oht, et see elupaigatüüp või liik võib hävida (vähemalt piirkondlikult).

esitasid iga nende territooriumil leiduva liigi ja elupaigatüübi käsitlemiseks iga biogeograafilise piirkonna kohta eraldi hinnangu.

Kaart 1. EL 27 liikmesriikide biogeograafilised ja merepiirkonnad 2007.–2012. aasta aruandeperioodil⁹

Lisaks liikmesriikide tehtud hindamistele on EEA ja selle juures tegutsev bioloogilise mitmekesisuse Euroopa teemakeskus (ETC-BD) andmeid koondanud ja neid hinnanud ELi biogeograafilisel tasandil.

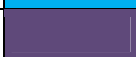
2.2. Linnuliikide populatsiooni staatuse ja suundumuste hindamine (linnudirektiiv)

Linnudirektiivi eesmärk on kaitsta ELis kõiki looduses esinevate metslindude liike ning liikmesriigid on nüüd esimest korda esitanud nende territooriumi käsitlevad andmed populatsioonide suuruse ja suundumuste kohta. Populatsiooni staatust hinnati vaid ELi tasandil. Lindude populatsiooni staatuse klassid põhinevad teaduslikel kriteeriumidel, mis on välja töötatud hävimisohu kindlakstegemiseks ja mille alusel koostas Rahvusvaheline Looduse ja Loodusvarade Kaitse Ühing (IUCN) liikide punased nimekirjad. Mitteturvalise kaitsestaatusega liikide populatsiooni jaoks on ajavahemikuks 2001–2012¹⁰ kindlaks määratud neli populatsioonisuundumust (tabel 2).

⁹ Aruandes on käsitletud EL 27 liikmesriike, sest see hõlmab Horvaatia liitumise eelset aega.

¹⁰ Liikmesriikidega lepitati kokku, et suundumuste periood on 12 aastat, sest kuuest aastast ei piisaks asjakohaste populatsioonisuundumuste kindlakstegemiseks.

ELi populatsiooni staatuse klass	Värv
Turvaline	
Peaaegu ohustatud, vähenev või ammendunud	
Ohustatud (st ohualdis, eriti ohustatud, äärmiselt ohustatud, piirkondlikult hävinud)	
Teadmata või hindamata	

Populatsiooni suundumus ¹¹	Värv
Suurenev	
Stabiilne	
Kõikuv	
Vähenev	
Teadmata	

Tabel 2. Linnuliikide ELi populatsiooni staatuse klasside ja populatsiooni suundumuste värvikoodid

2.3. SUUNDUMUSTE KASUTAMINE

ELi tasandi analüüsis on koondatud liikmesriikide esitatud andmed. See tähendab, et paljud kohaliku, piirkonna või isegi riigi tasandi positiivsed arengusuunad ei pruugi selles laiemas pildis enam välja paista. Samuti nõuab ühest kaitse- / populatsioonistaatuse klassist teise üleminek märkimisväärset muutust ühes või mitmes üksikus parameetris / kriteeriumis, mida on vaid kuueaastase perioodi jooksul raske saavutada. Seetõttu võib juhtuda, et aja jooksul toimunud muutused (kas paremuse või halvemuse poole), mis ei ole piisavalt suured, et kaasa tuua ühest staatuseklassist teise üleminekut, jäävad märkamata, kui esitatud on vaid tegelik staatusesteave. Sel põhjusel on käesolevas aruandes lisaks staatusesteabele esitatud ka teave elupaikade direktiiviga hõlmatud elupaikade ja liikide kaitsestaatuse suundumuste kohta ajavahemikus 2007–2012 ning lindude populatsiooni suundumuste kohta ajavahemikus 2001–2012. Natura 2000 võrgustikku käsitlevas punktis 6 on esitatud ka lindude populatsiooni pikaajalised (1980–2012) suundumused.

3. KAITSESTAATUS JA SUUNDUMUSED

3.1. ANDMETE TÄIELIKKUS JA KVALITEET

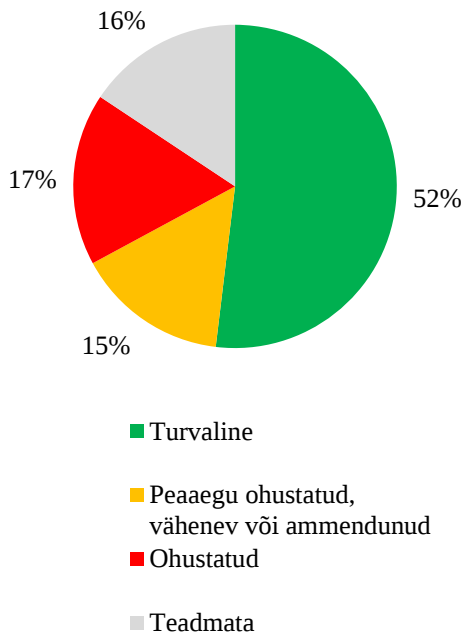
Võrreldes viimase aruandeperioodiga on elupaikade direktiivi kohane teave muutunud palju kättesaadavamaks, kvaliteetsemaks ja standardsemaks. „Teadmata” staatuseklassiga ELi tasandi hinnangute arv on vähenenud poole võrra (elupaikade puhul 18 %-lt 7 %-le ja muude kui linnuliikide puhul 31 %-lt 17 %-le). Ka linnupopulatsioonide ja nende suundumustega seotud teadmised on viimase kümne aastaga märkimisväärselt paranenud, mis võimaldab võtta hoopis paremaid ja sihipärasemaid kaitsemeetmeid.

Riikide aruannete andmete nõuetele vastavus ja kvaliteet varieerub ning seda saaks parandada sihipäraste seireprogrammide abil. Kõige vähem teadmisi on mereelupaikade ja -liikide kohta ja nende seireks tuleb teha olulisi lisapingutusi. Seda olukorda peaks parandama selles valdkonnas suurema kooskõla tagamine merestrateegia raamdirektiiviga.

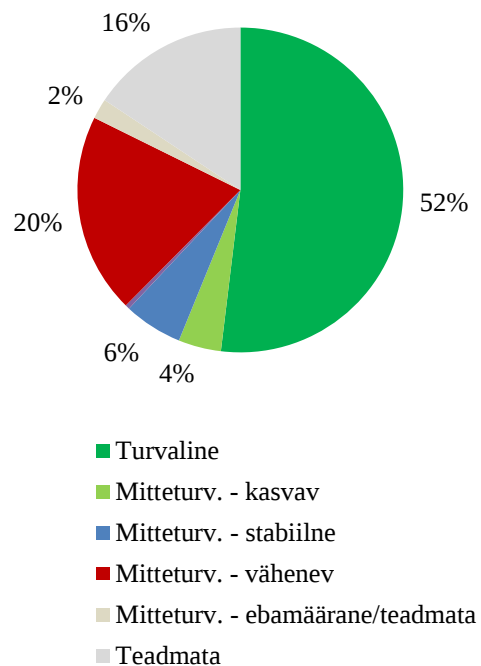
¹¹ Lühike suundumuste periood: 2001–2012; pikk periood: 1980–2012.

3.2. KÕIK LINNULIIGID

Enam kui poolte kõigi hinnatud metslinnuliikide populatsioon on turvalise staatusega. Umbes 15 % liike on peaaegu ohustatud, vähenevad või ammendunud ning 17 % ohustatud (joonis 1). Linnuliikide lühiajalised populatsioonisuundumused on sellised, et vaid 4 % liike on mitteturvalise, kuid kasvava, 6 % mitteturvalise ja stabiilse ning 20 % mitteturvalise ja väheneva populatsiooniga (joonis 2).

Joonis 1. Lindude populatsiooni staatus

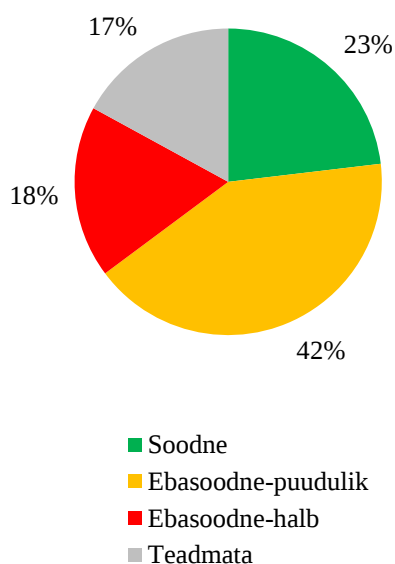

Joonis 2. Lindude populatsiooni staatus, kus mitteturvalise staatusega lindude puhul on esitatud ka lühiajalised populatsioonisuundumused

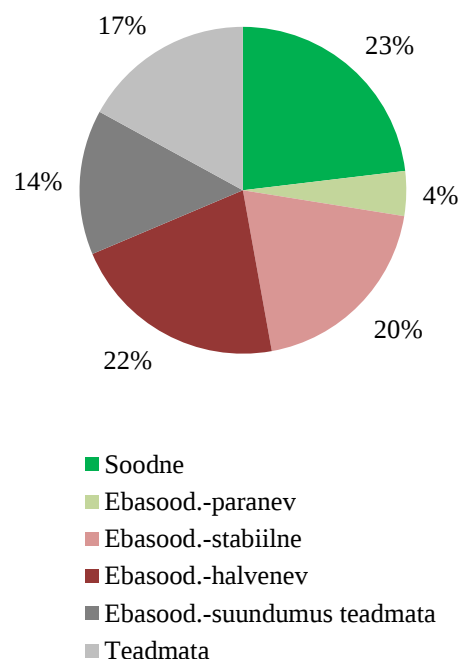
Mõne linnuliigi puhul paistab olevat kasu sihipärastest kaitsemeetmetest, mille eemärk on kohandada maakasutustavasid, seda eriti Natura 2000 aladel. Näiteks on Hispaanias, Portugalis, Austrias, Ungaris ja Saksamaal edukalt rakendatud põllumajanduse keskkonnaprogrammid ja maamajandamisprogrammid aidanud taastada suurtrapi (*Otis tarda*) populatsiooni. See liik vajab eluks avatud maastikke (rohumaad, stepid ja häirimata haritud alad), mis mujal Euroopas kahanevad. Vaatamata valgeselg-kirjurähni (*Dendrocopos leucotos*) populatsiooni märgatavale vähenemisele mõnes ELi riigis on see Soomes suurenenud. Liigile on väga vajalikud vanad ja surnud heitlehised puud ning sellele on head mõju avaldanud Soome Natura 2000 aladel muudetud metsamajandamistavad. Mitme röövlinnuliigi, sh kääpakotka (*Aquila heliaca*) Pannoonia madaliku populatsioonid on suurenenud tänu sellistele meetmetele nagu pesitsuskohtade kaitse ja elupaikade majandamine.

3.3. ÜHENDUSE TÄHTSUSEGA LIIGID (ELUPAIKADE DIREKTIIV)

Umbes 23 % liigi staatus on ELi tasandil hinnatud soodsaks ja 60 % staatus ebasoodsaks, millest 18 % staatus on hinnatud ebasoodsaks-halvaks. Ebasoodsa staatusega 60 % liikide hulgas on 4 % liike paraneva, 20 % stabiilse, 22 % halveneva ja 14 % teadmata staatusesuundumusega (joonised 3 ja 4).

Joonis 3. Liikide kaitsestaatus

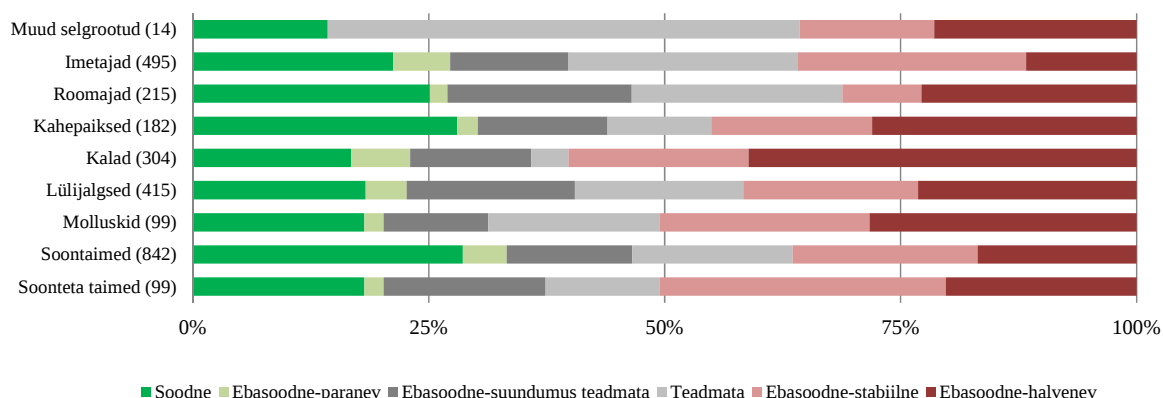

Joonis 4. Liikide kaitsestaatus ja ebasoodsa staatusega liikide suundumused

Soodsa staatusega biogeograafiliste maismaapiirkondade osa oli kõige suurem Musta mere ja Alpide piirkonnas (vastavalt 32 % ja 31 %), ebasoodsa-halva staatusega piirkondade osa oli aga kõige suurem boreaalses ja Atlandi piirkonnas (vastavalt 29 % ja 32 %). Kuigi merepiirkondades on hinnatud liikide arv väiksem, on teadmata staatusega hinnangute osa nende hulgas suurem (Makaroneesia piirkonnas kuni 88 %). Kaitsestaatus on kõige halvem Läänemere piirkonnas (60 % hinnangutest ebasoodsad-halvad), sellele järgneb Musta mere piirkond (33 %).

Kõige rohkem on soodsaks hinnatud soontaimede ja kahepaiksete staatust (vastavalt 29 % ja 28 %, vt joonis 5). Paljud halva staatuse / halveneva suundumusega liigid on seotud veekeskonnaga, nt jõgede, järvede ja märgaladega. See on kooskõlas tähelepanekuga, et magevee elupaigad on enamasti ebasoodsa-puuduliku kaitsestaatuses. Neid ohustavad inimtekkelised muutused hüdroloogilises talitluses, ühendatuse halvenemine, kanalite rajamine, setete kõrvaldamine ning eutrofeerumine ja saaste.

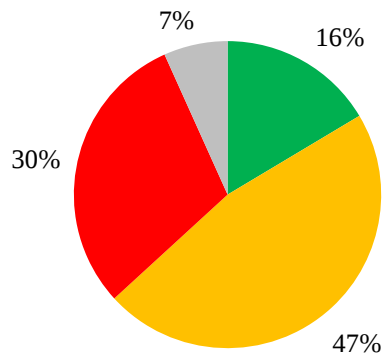
Paljud magevee elupaikadega seotud liigid, nt rändega kalad, hääbuvad murettekitava kiirusega. Siiski on tänu rändega kaladega tegelevatele suurtele partnerlusprojektidele, nagu tõugjaga (*Aspius aspius*) seotud projekt Rootsis ja euroopa aloosaga (*Alosa alosa*) seotud projekt Saksamaal, õnnestunud populatsioone tugevdada, taastades vooluveekogusid ja kõrvaldades kalapääsude rajamise abil rände tõkkeid. Austrias on Ülem-Doonau jões eemaldatud kalade rände tõkkeid ning seega parandatud doonau taimeni (*Hucho hucho*) ja teiste teriti ohustatud kalaliikide rändevõimalusi.

Joonis 5. Liikide kaitsestaatus ja suundumused taksonoomiliste rühmade kaupa

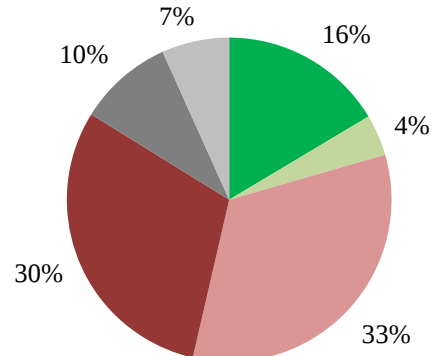
3.4. ELUPAIGATÜÜBID

Elupaikade kaitsestaatused ja suundumused on liikide omadest halvemad. Tõenäoliselt tuleneb see sellest, et liikide puhul on juba välja kujunenud kaitsemeetmete tava, ning et liikide populatsiooni taastumine on vähem keerukas ja võtab vähem aega. Kogu ELis hinnati 16 % elupaikade staatus soodsaks, ebasoodsaks aga üle kahe kolmandiku, millest 30 % staatus on ebasoodne-halb. Ebasoodsa staatusega 77 % elupaikade hulgas on 4 % elupaiku paraneva, 33 % stabiilse, 30 % halveneva ja 10 % teadmata staatusesuundumusega (joonised 6 ja 7).

■ Soodne
 ■ Ebasoodne-puudulik
 ■ Ebasoodne-halb
 ■ Teadmata

Joonis 6. Elupaikade kaitsestaatus

■ Soodne
 ■ Ebasood.-paranev
 ■ Ebasood.-stabiilne
 ■ Ebasood.-halvenev
 ■ Ebasood.-suundumus teadmata
 ■ Teadmata

Joonis 7. Elupaikade kaitsestaatus ja ebasoodsa kaitsestaatusega elupaikade suundumused

Atlandi ja boreaalses biogeograafilises piirkonnas on küll kõige suurem osa elupaiku, mille staatus on hinnatud ebasoodsaks-halvaks (mõlemas 51 %), kuid neis piirkondades on ka kõige suurem osa paraneva staatusega elupaiku (vastavalt 11 % ja 10 %). Näiteks on Taani Atlandi piirkonna rannikulaguunide kaitsestaatus endiselt ebasoodne-halb, kuid programmi LIFE projektide raames võetud sihtmeetmed ja põllumajanduse keskkonnakavad on aidanud taastada mõningad rannikulaguunid ja ümbritsevad rannaniidud. Lätis, mis kuulub boreaalsesse piirkonda, on kuivad liivanõmmed laienenud ja näidanud üldist positiivset suundumust. Need elupaigad on enamasti Natura 2000 alade kaitse all ning neile on head mõju avaldanud programmi LIFE projektid ja uuenduslik partnerlus sõjalise väljaõppe kohtade haldajatega. Sloveenias on edukalt taastatud vahemerelised sooldunud niidud tänu traditsioonilise tegevuse tagamisele soolatiikides ja muudele majandamismeetmetele ning seega parandatud selle elupaigatüübi kaitsestaatus.

3.5. BIOLOOGILISE MITMEKESISUSE STRATEEGIA 1. EESMÄRGI SAAVUTAMISEL TEHTU

ELi bioloogilise mitmekesisuse strateegia peaesmärk on peatada 2020. aastaks ELis bioloogilise mitmekesisuse vähenemine ja ökosüsteemi teenuste kahjustumine ning need võimaluste piires taastada. Strateegia 1. eesmärgi raames on seatud mõõdetavad eesmärgid loodusdirektiividega kaitstud elupaikade ja liikide kaitsestaatus parandamiseks. Võttes võrdlusaluseks elupaikade direktiivi alusel koostatud 2009. aasta aruande ja 2004. aastal koostatud staatusehinnangu „Linnud ELis”,¹² on seatud järgmised eesmärgid:

¹² BirdLife International (2004) Birds in the European Union: a status assessment. Wageningen, The Netherlands: BirdLife International.

- elupaikade direktiivi alusel tehtavatest elupaikade hindamistest 100 % (34%) ja liikide hindamisest 50 % (25,5 %) rohkem näitavad soodsat või paranenud kaitsestaatuset ning
- linnudirektiivi alusel tehtavatest hindamistest 50 % (78 %) rohkem näitavad turvalist või paranenud kaitsestaatuset.

Need eesmärgid põhinesid optimaalsel, kuid saavutataval stsenaariumil, et liikmesriigid rakendavad kaitsestaatuset parandamiseks kõiki direktiividega ettenähtud meetmeid.

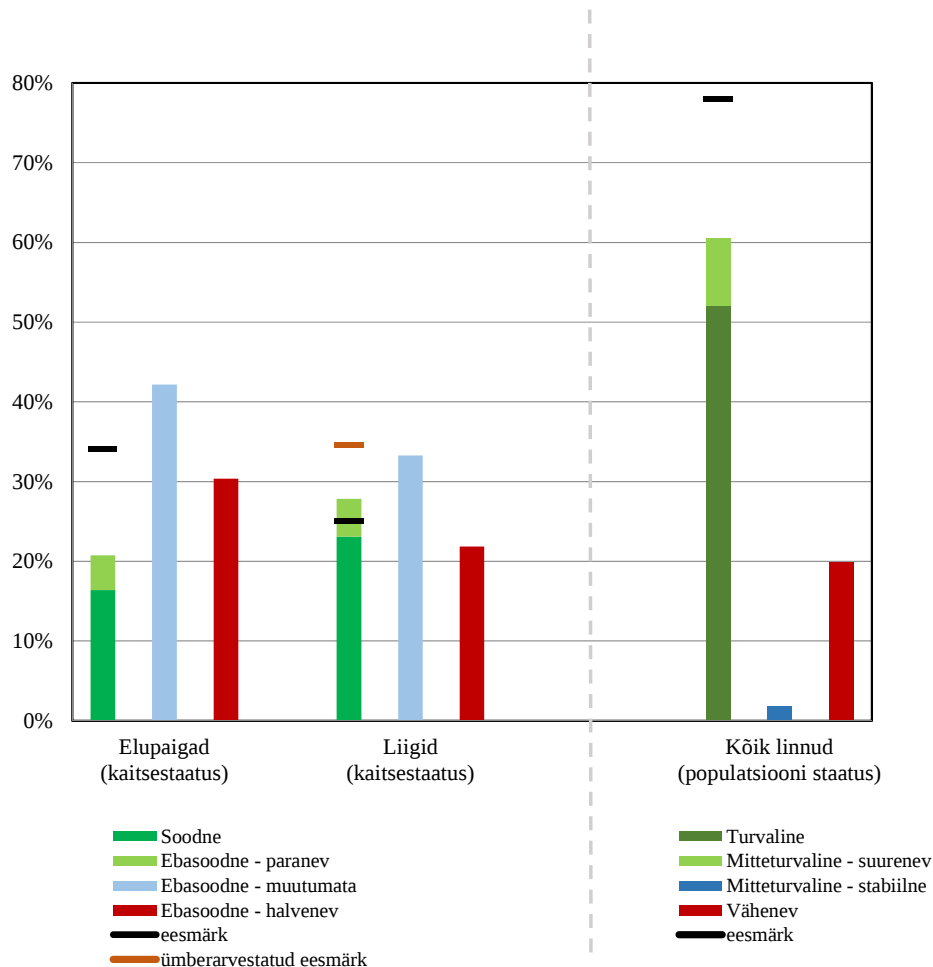
Joonisel 8 on näidatud nende eesmärkide saavutamisel tehtud edusammud. Eri ajavahemike hindamistulemusi võrreldes on tähtis võimaluse piires tagada, et täheldatud muutused on tegelikud ega tulene paremast andmete saadavusest või erinevast metoodikast¹³. Põhipunktid on järgmised.

- Elupaigatüüpide kaitsestaatus ei ole seni märkimisväärselt muutunud. Varem soodsaks hinnatud kaitsestaatusel elupaigad on seda ka edasi, rohkem soodsas kaitsestaatusel elupaiku ei ole (16 %). 4 % elupaiga staatus on nüüd hinnatud ebasoodsaks, kuid paranevaks, 30 % staatus endiselt halveneb ja 42 % staatus ei ole alates 2006. aastast muutunud¹⁴.
- Liikide hulgas aruandeperioodide vahel toimunud muutusi on raskem hinnata. Lisaks tegelikele kaitsestaatuset muutustele on hindamistulemusi oluliselt mõjutanud andmete ja metoodika täiustumine. Seda arvesse võttes on tõenäoline, et 2007. aastal oli soodsas kaitsestaatusel 22 %, mitte 17 % liike. Seda silmas pidades võib järeldada, et tegelikult on soodsas kaitsestaatusel liikide arv suurenenud väga vähe (1–2 % rohkem kui 2007. aastal). Seepärast on joonisel 8 esitatud ka ümberarvestatud eesmärk – et näha, milline oleks olnud tegelik eesmärk, kui nende liikide kaitsestaatus oleks 2007. aastal hinnatud soodsaks. Kõigist liikide hindamistest 5 % on andnud tulemuseks ebasoodsa, kuid paraneva ja 22 % endiselt halveneva kaitsestaatuset ning 33 % liikide staatus ei ole alates 2006. aastast muutunud.
- „Turvalise” staatusel linnuliike on endiselt 52 % (nagu 2004. aastal). Kõigist hinnatud linnuliikidest on 8,5 % mitteturvalise, kuid kasvava, 2 % mitteturvalise ja stabiilse ning 20 % väheneva populatsiooniga.

Elupaikade ja liikide üldised suundumused on üldjoontes samad. Varem soodsas / turvalise kaitsestaatusel elupaikade ja liikide kaitsestaatus püsib sama või paraneb. Väikese osa ebasoodsas / mitteturvalise hinnangu saanud elupaikade ja liikide kaitsestaatus paraneb, kuid suurema osa varem ebasoodsaks hinnatud elupaikade ja liikide staatus halveneb. Kui suundumused märkimisväärselt ei parane, ei ole 1. eesmärki võimalik 2020. aastaks saavutada.

¹³ Täiendavad andmed on EEA aruandes nr 2/2015 — State of nature in the EU: Results from reporting under the nature directives 2007–2012.

¹⁴ Sh jätkuvalt „teadmata” staatusel elupaigad.

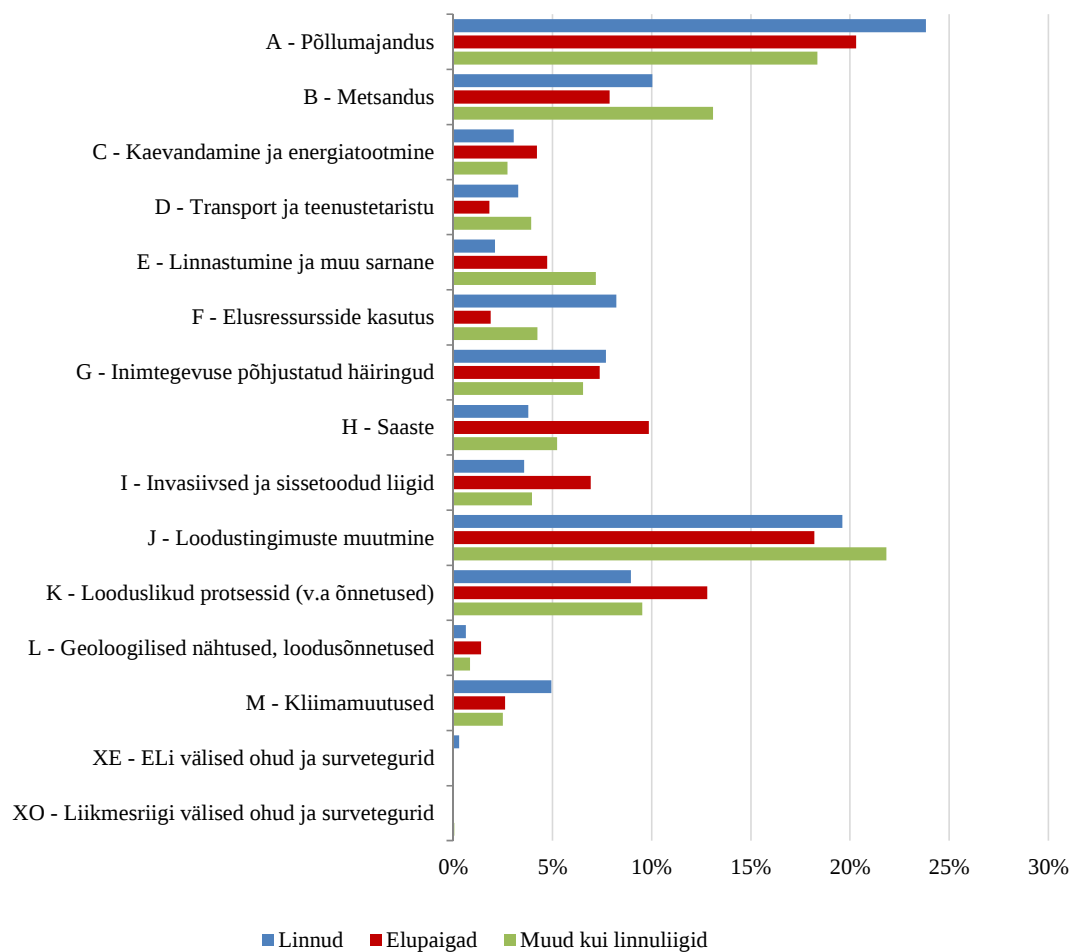
Joonis 8. Bioloogilise mitmekesisuse strateegia 1. eesmärgi saavutamisel tehtud edusammud („teadmata” kaitsestaatusi ei ole märgitud)

4. SURVETEGURID JA OHUD

Kaitsestaatus ja suundumusi mõjutavate tegurite paremaks mõistmiseks esitasid liikmesriigid struktureeritud teabe survetegurite ja ohtude kohta,¹⁵ sh liike ja elupaiku mõjutavad algpõhjused. Maismaasüsteemide puhul (joonis 9) on kõigi kolme rühmaga (linnud, muud liigid ja elupaigad) seotud suurima probleemina kindlaks tehtud „põllumajandus” ja inimtekkelised „loodustingimuste muutused”. Kõige sagedamini on „põllumajandusega” seotud survetegurite ja ohtudena nimetatud maaharimistavade muutmist, kariloomade karjatamist (sh karjatamissüsteemide hülgamine / karjatamise puudumine), väetamist ja pestitsiide. „Loodustingimuste muutustega” seotud teguritena on kõige sagedamini märgitud hüdroloogiliste ja veekogutingimuste inimtekkelisi muutusi, hüdrograafilise talitluse muutumist, elupaikade halvenevat ühendatust ja veevõttu põhjaveest. See hindamistulemus on kooskõlas vee raamdirektiivi kohase hinnanguga, mille järgi on põllumajandus ja hüdromorfoloogia peamised veekogusid mõjutavad survetegurid¹⁶.

¹⁵ Liikmesriikidel paluti märkida iga nimetatud oht / survetegur tähtsusest „suureks”, „keskmiseks” või „väikseks”.

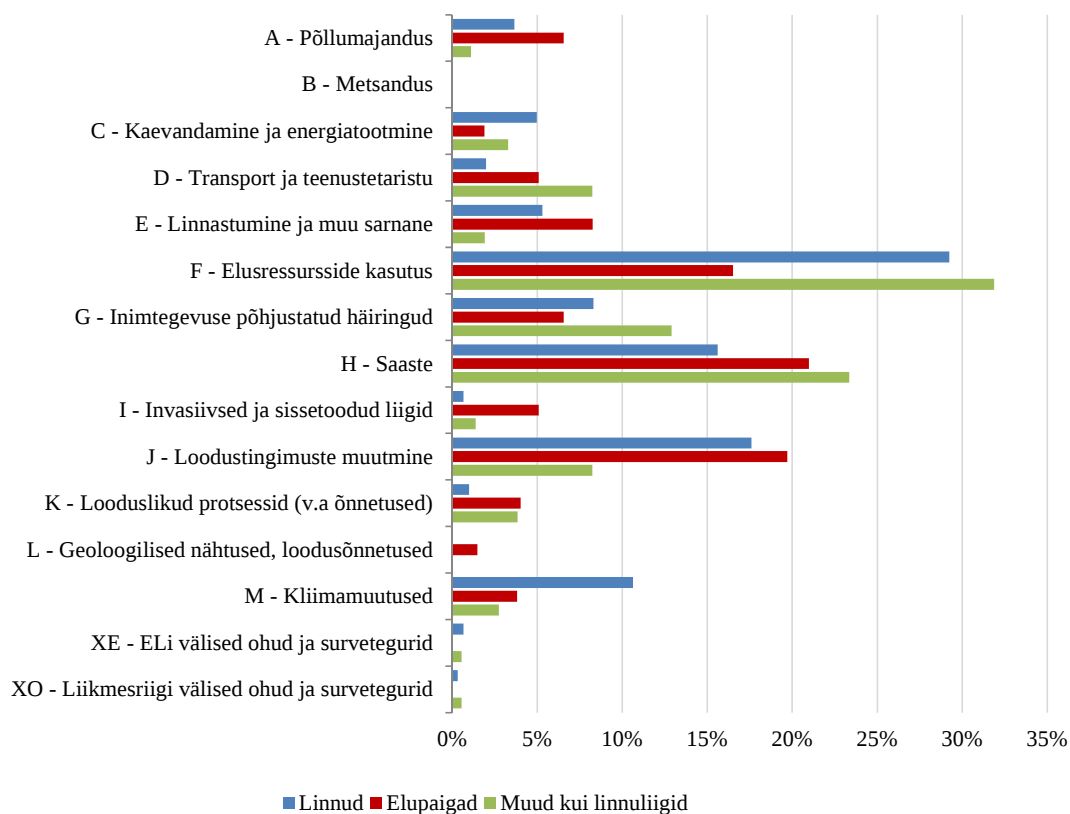
¹⁶ Vt teatis „Euroopa veevarude kaitsmise kava” (COM(2012) 673 final) ning komisjoni teatis „Veepoliitika raamdirektiiv ja ülejutuste direktiiv: meetmed ELi vee hea seisundi saavutamiseks ja ülejutusrisi vähendamiseks” (COM(2015) 120 final).

Joonis 9. Suure tähtsusega 1. tasandi survetegurite ja ohtude (kokku) sagedus protsentides – maismaasüsteemid

Meresüsteemide puhul on peamiste survetegurite ja ohtudena märgitud „*elusressursside kasutus*” (eeskätt vee-elusressursside püük ja korjamine, kuid vähemal määral ka vesiviljelus) ning „*saaste*” (joonis 10).

Olulistena on nimetatud veel „*loodustingimuste muutmist*” (süvendamine, hüdroloogilise režiimi muutmine ja rannikualade majandamine), „*inimtegevusest põhjustatud häiringuid*” ning kliimamuutuste mõju merelindudele.

Joonis 10. Suure tähtsusega 1. tasandi survetegurite ja ohtude (kokku) sagedus protsentides – meresüsteemid

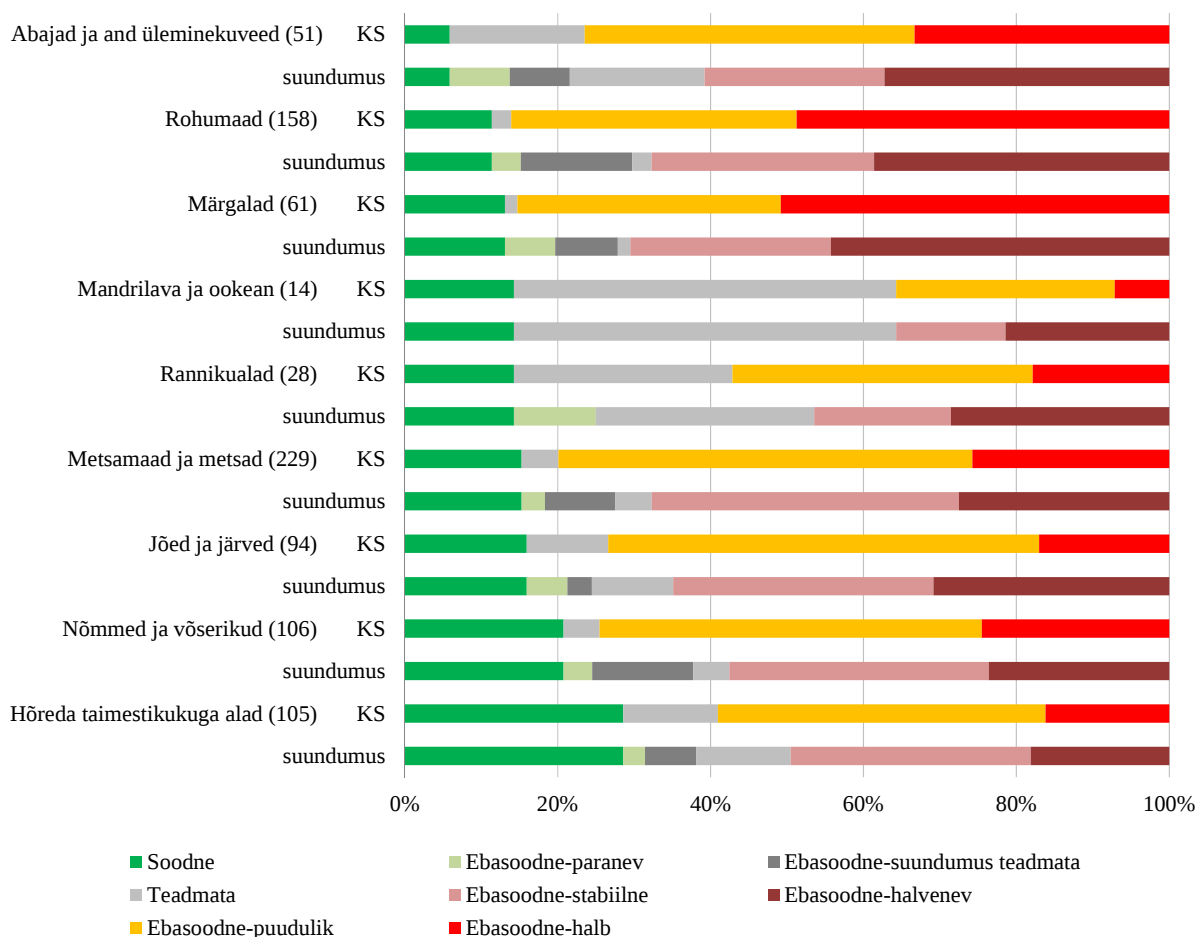
5. KAITSESTAATUS JA SUUNDUMUSED ÖKOSÜSTEEMIDE KAUPA

Elupaikade ja liikide kaitsestaatus ja suundumusi analüüsiti vastavalt nende seotusele ökosüsteemidega, mis on loetletud ELi algatuse „Ökosüsteemide ja nende teenuste kindlakstegemine ja hindamine” (Mapping & Assessment of Ecosystems and their Services, MAES)¹⁷ raames väljatöötatud tüpoloogias. Joonisel 11 on näidatud elupaikade ja liikide kaitsestaatus ja suundumused ökosüsteemide kaupa.

5.1. MAISMAAÖKOSÜSTEEMID

Elupaikade ja liikide kaitsestaatus ja suundumused erinevad eri maismaaökosüsteemide vahel märkimisväärselt. Rohumaadel ja märgaladel on kõige suurem osa ebasoodsa-halva või halveneva kaitsestaatusel elupaiku. Seda asjaolu toetavad ka survetegurite ja ohtude kohta tehtud järeldused, mille kohaselt avaldavad neile ökosüsteemidele eriti suurt mõju põllumajandus ja hüdroloogilised muutused.

¹⁷ <http://biodiversity.europa.eu/maes>

Joonis 11. Elupaikade kaitsestaatus (KS) ja suundumused ökosüsteemi tüüpide kaupa (MAESi tüpoloogia järgi)
(hindamiste arv sulgudes)

Nende kahe ökosüsteemi olukord on ebasoodne kõigis biogeograafilistes piirkondades, kuid juhtumiuuringud on näidanud, et olukord võib paraneda, kui võtta asjakohaseid sihtmeetmeid.

- *Rohumaad*

Looduslikud ja poollooduslikud rohumaad on ELis ühed liigirikkamad ökosüsteemid. Neil on varem kasutatud ulatuslikke majandamissüsteeme, ent viimastel kümnenditel on nende pindala oluliselt vähenenud. ELi hindamise tulemusel on umbes 49 % 45st ühenduse tähtsusega rohumaade elupaigatüübist ebasoodsa-halva kaitsestaatusega. Peaaegu 50 % rohumaadega seotud lindude populatsioon väheneb ja muude liikide kaitsestaatus on enamasti ebasoodne.

Rohumaid ohustavad praegu sellised survetegurid nagu intensiivsem kasutus, keskkonnavaenulikud maaharimistavad, muudele maakasutusviisidele üleminek ja maakasutuse lõpetamine. Leedus on kahe kolmandiku hinnatud rohumaade elupaigatüüpide kaitsestaatus halvenemas ning kõik Ühendkuningriigis hinnatud rohumaade elupaigatüübid

on ebasoodsa-halva kaitsestaatusega. Rohumaadest sõltuvate laialtlevinud lindude, nagu rukkiräägu (*Crex crex*) ja kiivitaja (*Vanellus vanellus*) populatsioon väheneb ELis oluliselt.

Samas on negatiivseid suundumusi olnud võimalik ümber pöörata, kui võetud on asjakohaseid ELi ja riigi tasandi meetmeid. Näiteks on Eestis Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist, Euroopa Regionaalarengu Fondist ja programmi LIFE rahastamisvahendist saadud ELi toetuse abil taastatud suured poollooduslike rohumaade alad. Tänu sellele on olnud võimalik kohandada olemasolevate niitude niitmise tavaid ja mahajäetud niitudel uuesti kasutusele võtta ulatuslikud majandamismeetmed. Seda katsetati algul Natura 2000 aladel, seejärel on seda aga niitude säästvaks majandamiseks laialdasemalt kasutatud.

- *Märgalad*

Märgalad, sh rabad, kõrgrabad ja madalsood on Euroopa kõige ohustatumate ökosüsteemide hulgas ja nende alad on viimastel aastakümnetel oluliselt vähenenud. Ehkki nad moodustavad vaid umbes 2 % ELi territooriumist ja 4,3 % Natura 2000 aladest, on nad väga paljudele liikidele äärmiselt tähtsad. Enamik märgalade elupaigatüüpe on ELis kaitse all.

Märgaladega seotud elupaikadest 51 % kaitsestaatus on hinnatud ebasoodsaks-halvaks. Kõige suurem survetegur on kahtlemata hüdroloogiliste tingimuste inimtekkelised muutused (nt kuivendamine). Näiteks Iirimaa on kõik kõrgrabad, rabad ja madalsood ebasoodsa kaitsestaatusega ning kõrgrabade seisund halveneb turbakaevandamise ja kuivendamise tõttu. Märgalade seisundi ulatusliku halvenemise tõttu kogu ELis väheneb teatavate märgaladest väga sõltuvate liikide, nagu suurkoovitaja (*Numenius arquata*) ja punakõht-unga (*Bombina bombina*) populatsioon. Neid suundumusi saab aga ümber pöörata. Näiteks Belgias on peaaegu kõik hinnatud märgalade elupaigatüüpide kaitsestaatus stabiilne või paranev tänu arvukatele suurprojektidele ja pidevatele jõupingutustele Natura 2000 aladel.

Märgaladest sõltuvate liikide, nt hüübi (*Botaurus stellaris*) populatsioon on märkimisväärselt taastunud, kui nende elupaikades on võetud kaitsemeetmeid. Just niisugune on olukord Ühendkuningriigis, kus kasutatud on programmi LIFE toetust.

5.2. MERE ÖKOSÜSTEEMID

Ka mere ökosüsteemide puhul varieeruvad kaitsestaatus ja suundumused märkimisväärselt (joonis 11). Ent arvestades elupaikade direktiiviga hõlmatud elupaikade suhteliselt väikest arvu ja suurt „teadmata” kaitsestaatusete hulka ei saa tulemustest teha üheseid järeldusi.

61 % mere ökosüsteemidega seotud linnuliike on turvalise kaitsestaatusega. Umbes veerand liike on ohustatud, mis kinnitab, et mõju avaldavad sellised ohud nagu röövtoitumine, häiringud kolooniates, kaaspüük ja merereostus.

Merekeskkonnas töötamise keerukuse ja suhtelise andmepuuduse tõttu on mereelupaikade kaitsmisel ja Natura 2000 võrgustiku (eriti avamerel) rajamisel tehtud vähem edusamme. Meetmetega, mille eesmärk on alasid paremini ja vastutustundlikumalt majandada ning kahjustavat tegevust keelata, on aga võimalik olukorda kiiresti parandada. Näiteks on Iirimaa vetika *Lithothamnium coralloides* kaitsestaatus hiljutine positiivne suundumus seotud elupaikade direktiivi kohase kaitsekorraga. Ka mõningatele ohustatud merelindudele on head

mõju avaldanud Natura võrgustikus võetud kaitsemeetmed: roosatiiru (*Sterna dougalli*) populatsioon on ELis tänu sigimisalade kaitsele ja majandamisele, sh röövliikide kontrollile tunduvalt suurenenud.

6. NATURA 2000 VÕRGUSTIKU TÄHTSUS

Natura 2000 võrgustik, mis koosneb linnudirektiivi kohastest linnualadest ja elupaikade direktiivi kohastest loodusladest,¹⁸ hõlmab suure elurikkusega alasid. Võrgustikku kuulub nüüd enam kui 18 % ELi maapinnast ja 4 % Euroopa meredest. See on loodusdirektiivide põhivahend, millega tagada liikide ja elupaikade hea / soodne kaitsestaatus. Käsitletaval aruandeperioodil suurenes loodusalade arv 9,3 % ja linnualade arv 12,1 % ning loodusalade pindala 41,2 % ja linnualade pindala 28,9 %. Valdav osa sellest suurenemisest on seotud Bulgaaria ja Rumeenia ELi astumisega 2007. aastal ning võrgustiku mereosaga.

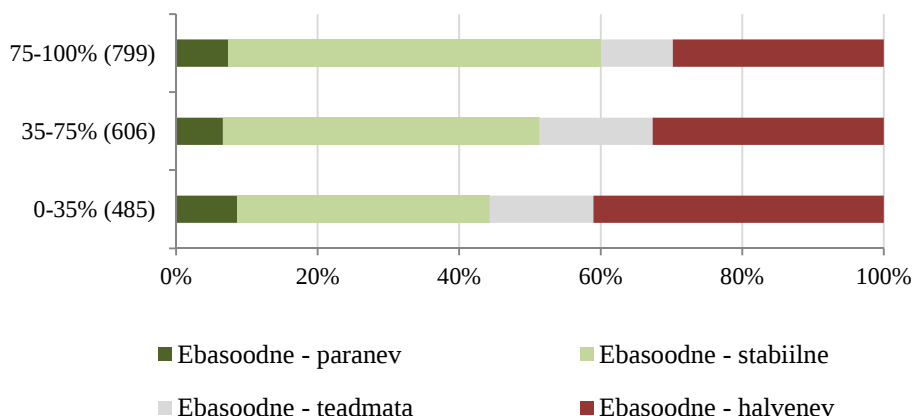
Liikmesriigid on küll teinud suuri edusamme loodusalade määramisel ja edasist tööd majandamiskavadega, kuid kõiki võrgustiku võimalusi ei ole veel ära kasutatud. Seda põhjusel, et kõiki vajalikke võrgustiku alade kaitsemeetmeid ei ole veel rakendatud, näiteks kasutati teatatud andmete kohaselt vaid pooltel aladel põhjalikke majandamiskavasid. Samuti on ilmnunud, et teatavates liikmesriikides on selle eesmärgi täitmiseks tehtud liiga vähe investeeringuid¹⁹ ning et kõiki võimalusi, mida pakuvad näiteks ühine põllumajanduspoliitika, ühine kalanduspoliitika ja ELi regionaalpoliitika, ei ole ära kasutatud.

6.1. VÕRGUSTIKU MÕJU KAITSESTAATUSELE (ELUPAIKADE DIREKTIIV)

Natura 2000 võrgustik hõlmab erineval määral direktiivi I lisas loetletud elupaigatüüpe ja II lisas loetletud liike, mille jaoks on loodusalad kindlaks määratud. Natura 2000 võrgustikku kuulumise ning kaitsestaatus ja suundumuste vastastikkuse seose väljatoomiseks on hinnatud elupaigad ja liigid jaotatud kolme rühma vastavalt sellele, kui suures ulatuses need võrgustikku kuuluvad, st hõlmatud on kas üle 75 % (suur), 35–75 % (keskmine) või alla 35 % (väike) (vt joonis 12).

¹⁸ Elupaikade direktiivi kohased alad pakuvad välja liikmesriigid ja neid nimetatakse kõigepealt ühenduse tähtsusega aladeks enne nende ametlikku kindlaksmääramist loodusladena. Käesolevas aruandes käsitletakse mõlemaid.

¹⁹ Financing Natura 2000 — Investing in Natura 2000: Delivering benefits for nature and people, SEC(2011)1573 final, 12.12.2011.

Joonis 12. Kaitsestaatus suundumused sellistes I lisa kohastes elupaikades, mille staatus on liikmesriigid hinnanud ebasoodsaks (Natura 2000 võrgustikku kuulub üle 75 %, 35–75 % ja alla 35 % nende elupaikade alast)

Elupaikade ja liikide üldise kaitsestaatus põhjuseks ei saa lugeda Natura 2000 võrgustikuga hõlmatust. Ent ebasoodsa kaitsestaatusel elupaikade ja liikide staatus suundumus²⁰ on Natura 2000 võrgustikku kuulumise ulatusega tihedalt seotud. Halveneva kaitsestaatus osakaal on suurem väiksema võrgustikku kuulumise korral (0–35 %) ja väiksem suurema võrgustikku kuulumise korral (75–100 %). Samas on stabiilse kaitsestaatus tõenäosus suurem elupaikade ja liikide puhul, millest suhteliselt suur osa on Natura 2000 võrgustikuga hõlmatud. See annab tunnistust võrgustiku suurest tähtsusest kaitsestaatus stabiilsemaks muutmisel.

Huvitav näide on Poola, kus 80–90 % lubjarikka rohumaa ohustatud elupaigatüübist 6210 kuulub Natura 2000 võrgustikku. See elupaigatüüp oli varem tihtipeale maha jäetud või halvasti majandatud. Viimasel ajal on selle kaitsestaatus paranenud tänu sellele, et Natura 2000 aladel on rakendatud kaitsemeetmeid, nagu võserike mahavõtmine, niitmine ja mõnel juhul ka ulatuslik karjatamine. Tänu neile suuresti Euroopa Regionaalarengu Fondist rahastatud meetmetele on selle rohumaa elupaiga pindala järk-järgult suurenenud ja killustatus vähenenud. See omakorda on aidanud taastada neis elupaikades esineva tähniksusliku (*Spermophilus suslicus*) populatsiooni, mis asub peaaegu eranditult Natura 2000 aladel. See on selge näide, kuidas ka majanduslikult ajendatud, ent säästev inimtegevus võib aidata elupaiku ja liike kaitsta.

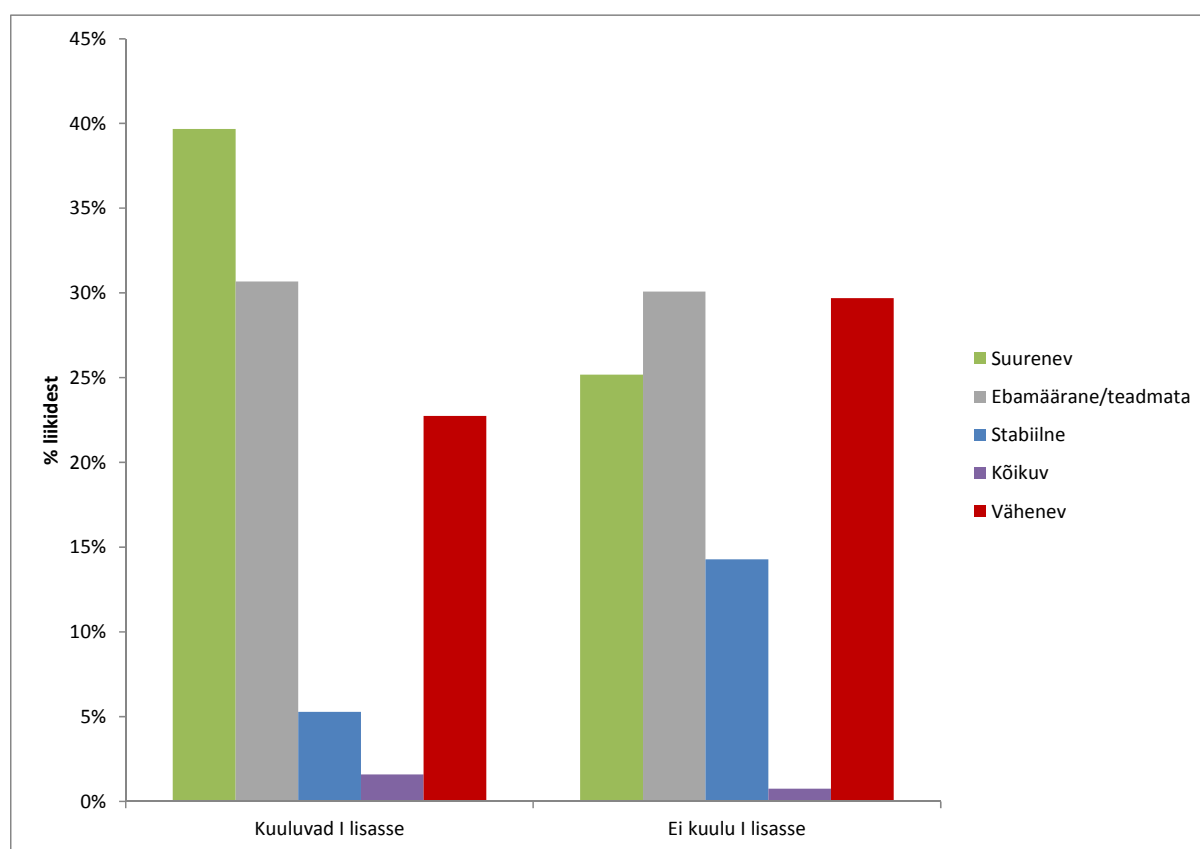
6.2. LINNUALADE VÕRGUSTIKUST SÕLTUVATE LIIKIDE KAITSESTAATUSE SUUNDUMUSED (LINNU DIREKTIIV)

Suurem osa I lisasse kuuluvaid linnuliike, mille jaoks tuleb ühe põhimeetmena kindlaks määrata linnualad, on suureneva sigiva populatsiooniga (joonis 13) võrreldes liikidega, mis

²⁰ Aga ka liikide populatsiooni lühiajaline suundumus.

nimetatud lissasse ei kuulu. Sellest võib järeldada, et neile liikidele suunatud sihipärastel kaitsemeetmel, eriti linnualade majandamisel, on nende populatsioonidele hea mõju. Selliste I lissasse kuuluvate liikide ja alaliikide hulgas, mille kohta on koostatud ELi liigipõhised tegevuskavad ja mille jaoks antakse programmi LIFE alusel eelisjärjekorras rahalist toetust, on suureneva populatsiooni suundumus veelgi levinum.

Ligikaudu 35 % I lissasse kuuluvaid linnuliike, mille populatsioon on pikka aega vähenenud, on lühikeses perspektiivis suureneva või stabiilse populatsiooniga. See on ilmne märk nende kaitsestaatuse stabiliseerumisest või mõnel juhul ka paranemisest. 45 % pikas perspektiivis vähenenud populatsiooniga liike väheneb samas arvukuselt ka lühikeses perspektiivis, mis viitab sellele, et selle vähenemissuundumuse ümberpööramine nõuab veel küllaltki palju tähelepanu ja tööd.

Joonis 13. Lissasse kuuluvate ja mittekuuluvate liikide sigiva populatsiooni pikaajaline (alates 1980. aastast) suundumus protsentides

Sookurg (*Grus grus*) on I lissasse kuuluv sümbolse tähendusega lind, kelle sigimis-, puhke- ja talvitumiskohad on Natura 2000 aladel erilise kaitse all ning kelle suhtes on võetud palju sihipäraseid kaitsemeetmeid. Selle liigi arvukus ja leviala on alates linnudirektiivi jõustumisest 1980ndatel tähelepanuväärselt kasvanud.

7. JÄRELDUSED

Selles aruandes on esitatud teine elupaikade direktiivi kohane kaitsestaatus hinnang, mis võimaldab teha esimese võrdleva ELi tasandi hindamise. Teine pluss on ka see, et võrreldes eelmise aruandeperioodiga on teadmised kaitsealuste liikide ja elupaikade kaitsestaatus ja suundumuste kohta tunduvalt paranenud. Samasugune aruandlus on toimunud ka linnudirektiivi alusel, mis võimaldab esimest korda põhjalikult hinnata kõigi ELi loodusalaste õigusaktidega hõlmatud liikide kaitsestaatus ja suundumusi.

Mõned nende õigusaktidega hõlmatud liigid ja elupaigad näitavad taastumise märke, mida ilmestavad edulood Euroopa eri paigus. On selgelt näha, et Natura 2000 võrgustikul on ebasoodsa kaitsestaatusel elupaikade ja liikide stabiliseerimisel tähtis roll, eriti kui vajalikke kaitsemeetmeid on rakendatud piisavas ulatuses.

Liikide ja elupaikade üldine kaitsestaatus ei ole ELis aga ajavahemikul 2007–2012 oluliselt muutunud – paljude liikide ja elupaikade kaitsestaatus on ebasoodne ja neist märkimisväärse osa seisukord halveneb veelgi. Seetõttu on ELi 2020. aasta bioloogilise mitmekesisuse 1. eesmärgi saavutamiseks vaja teha palju suuremat kaitsetööd. Eriti suurt muret valmistavad teatavad liigirühmad, nagu mageveekalad, ning elupaigad, nagu rohumaad ja märgalad. Nende suundumuste ümberpööramiseks tuleb kõrvaldada olulised survetegurid ja ohud, mida kujutab põllumajandustavade muutmine, hüdroloogiliste tingimuste pidev muutumine ning mereressursside ülekasutamine ja merekeskkonna saastus.

Direktiivide eesmärkide saavutamiseks on eeskätt vaja Natura 2000 alasid tulemuslikult majandada ja taastada. Ehkki selle võrgustiku loomisel on edu saavutatud, ei ole piisavalt ära tehtud selliste kaitse-eesmärkide ja -meetmete kasutuselevõtmisel, mis vastaksid täielikult kaitsealuste elupaikade ja liikide vajadustele. Teatatud andmete kohaselt kasutati vaid pooltel Natura 2000 aladel 2012. aasta lõpuks põhjalikke majandamiskavasid. ELi rahastamisvahendeid, mille abil on võimalik Natura 2000 alade majandamist ja taastamist rahaliselt toetada, ei ole piisavalt kasutatud²¹.

Liikide ja elupaikade kaitsestaatus on võimalik parandada sihtmeetmetega, millest on tunnistust andnud näiteks programmi LIFE looduse osa ning Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist kaasrahastatud vajaduspõhised põllumajanduse keskkonnameetmed. Komisjon teeb liikmesriikide ja huvirühmadega ELi biogeograafilisel tasandil koostööd, et soodustada majandamise ja taastamisega seotud kogemuste ja heade tavade vahetamist. Sellised täiustusmeetmed aitavad ka edaspidi saada Natura 2000 võrgustiku ulatuslikest ökosüsteemiteenustest märkimisväärset majanduslikku kasu. Hüved, mille väärtust ainuüksi Natura 2000 maismaa-aladel hinnatakse 200–300 miljardile eurole, hõlmavad CO₂ sidumist, looduslike ohtude leevendamist, veepuhastust ning tervist ja turismi²². Need peaksid ajendama ka edaspidi Natura 2000 võrgustikku investeerima.

Komisjoni õigusloome kvaliteedi ja tulemuslikkuse programmi (REFIT) raames algatas komisjon hiljuti loodusdirektiivide otstarbekuse hindamiseks toimivuskontrolli. Selle kontrolli käigus vaadeldakse mitmesuguseid küsimusi, mis on seotud nende õigusaktide tulemuslikkuse, tõhususe, sidususe, asjakohasuse ja ELi lisandväärtusega. Käesolev looduse

²¹ Financing Natura 2000 — Investing in Natura 2000: Delivering benefits for nature and people, SEC(2011)1573 final, 12.12.2011.

²² Estimating the Overall Economic Value of the Benefits provided by the Natura 2000 Network, IEEP (detsember 2011).

olukorda käsitlev aruanne aitab sellele kontrollile oluliselt kaasa, eriti õigusaktide tulemuslikkuse hindamisel. Esitatud tulemusi kasutatakse ka bioloogilise mitmekesisuse strateegia vahekokkuvõtte tegemisel.